رشد معلم، شماره ۲ ـ تحولات برنامه‌هاي درسي در سايرکشورها ـ ن ۲ ـ ۱۳۸۵/۵/۱ ـ اليکايي

روبه فردا

تحولات برنامه‌هاي درسي در سايرکشورها

آمنه احمدي

تحولات قرن بيست و يکم، به ويژه تحول در حوزه علوم و فناوري و پيدايش نظريه‌هاي جديد در يادگيري، تحول در ساختار و محتواي برنامه‌هاي درسي را ضروري و اجتناب‌ناپذير ساخته است. پژوهش‌هاي انجام شده در سال‌هاي اخير، نشان داده است که «مجريان برنامه‌هاي درسي، در کمک به يادگيرندگان خود براي کسب دانش، مهارت و بينش و منشي که به طور قاطع در زندگي خارج از مدرسه و محل کار مورد نياز است، چندان موفق نبوده‌اند.[1]» در اين رابطه، پرسش‌هاي اساسي‌اي که فرا روي برنامه‌ريزان درسي قرار دارد، اين است که چگونه مي‌توان برنامه‌هاي درسي و فعاليت‌هاي آموزشي مدرسه را به‌طور کارآمد و مؤثر، سازماندهي کرد و مطمئن شد که دانش‌آموزان با اتکا به آنچه در مدرسه آموخته‌اند، قادر خواهند بود مسائل واقعي زندگي را در آينده حل کنند؟ چگونه مي‌توان مدرسه‌ها را به بستري مناسب و معتبر براي شناخت موقعيت‌هاي واقعي زندگي تبديل کرد؟ به گونه‌اي که يادگيرندگان، موفق و کارآمد، کلاس درس را ترک کنند، و در زندگي فردي و اجتماعي آينده، نقش خود را به خوبي ايفا نمايند؟ پرسش‌هايي از اين دست، در طي سال‌هاي اخير، نظام‌هاي آموزشي را در کشورهاي توسعه يافته و در حال توسعه، ملزم به اعمال تغييرات گسترده در برنامه‌هاي درسي کرده است. حاصل اين تغييرات در بسياري از کشورها، تأسيس مراکز برنامه‌ي درسي ملي بوده است. وظيفه اين مراکز، مراقبت از برنامه‌ي درسي در سطح ملي و به‌روز کردن آن است.

آشنايي با نظام برنامه‌ريزي درسي ساير کشورها، به ما کمک مي‌کند تا در توليد برنامه‌ي درسي ملي، از اين تجربيات استفاده کنيم. توجه به کوشش‌هاي جهاني و نيز بهره‌گيري از تجربيات حاصل از اصلاحات اخير در برنامه‌هاي درسي برخي از کشورها، زمينه را براي اقدامات سنجيده در نظام برنامه‌ريزي کشور[2] فراهم مي‌کند. در اين مقاله تلاش شده است تا با مطالعه اسناد برنامه‌ي درسي ساير کشورها ـ اعم از کشورهاي اسلامي و غيراسلامي ـ اطلاعات مفيدي، براي تهيه برنامه‌ي درسي ملي، در اختيار برنامه ريزان و معلمان قرار گيرد. قابل ذکر است که بهره‌گيري از تجربيات ساير کشورها، بايد با تأکيد بر ارزش‌ها و باورهايي باشد که نظام اسلامي، و به تبع آن آموزش‌وپرورش کشور، بر آن متکي است.

در اين مقاله، شما با اهداف تغييرات برنامه‌هاي درسي، ميزان تمرکز، گروه‌هاي مشارکت‌کننده در توليد برنامه‌هاي درسي، مسأله‌ي وحدت و تنوع فرهنگي در برنامه درسي، ساختار برنامه‌ي درسي در دوره ابتدايي و متوسطه و نيز اجراي برنامه درسي، به‌طور مختصر، آشنا شويد.

اهداف و جهت‌گيري‌هاي تغيير برنامه‌هاي درسي

در طي دهه اخير، بسياري از کشورها کوشيدند تا نيازهاي آموزشي ناشي از تحولات اقتصادي، اجتماعي و فرهنگي، و سياسي را در چارچوب برنامه‌ي درسي ملي منعکس کنند. پاره‌اي از اهداف آن‌ها را مي‌توان ذکر کرد:

ـ يک‌پارچه‌سازي فناوري اطلاعات در سراسر برنامه‌هاي درسي؛

ـ حفظ و تداوم مهارت‌هاي پايه‌ي خواندن، نوشتن و حساب کردن؛

ـ آموزش اخلاق و ارزش‌ها[3]، آموزش‌هاي ديني[4]؛

رشد معلم، شماره ۲ ـ تحولات برنامه‌هاي درسي در سايرِ كشورها ـ ن ۲ ـ ۱۳۸۵/۵/۱ ـ اليكايي

ـ پرورش ظرفيت‌هاي عقلاني، عاطفي، معنوي و جسماني كودكان؛
ـ درك محيط زيست و ارج نهادن به آن؛
ـ آگاهي از دنياي كار و توجه به آموزش حرفه‌اي؛
ـ آموزش زبان‌هاي خارجي؛
ـ پرورش مهارت‌هاي تفكر منطقي، حل مسأله و يادگيري خود رهبر؛
ـ آموزش براي مشاركت در جامعه‌ي جهاني.

علاوه بر اين، بعضي از كشورها، طول دوره‌ي تحصيل[۵]، ساعات آموزش[٦] و دروس اختياري[۷] را در برنامه افزايش داده‌اند. در بعضي از كشورها نيز، با توجه به جهت‌گيري‌هاي خاص ايجاد شده در برنامه درسي، روزهاي آموزش[۸]، كاهش يافته است.

ميزان تمركز در تدوين برنامه‌ي درسي

در اكثر كشورهاي جهان، برنامه‌ريزي درسي، به صورت متمركز صورت مي‌گيرد، اما ميزان و سطح تمركز، از كشوري به كشور ديگر، متفاوت است. در كشورهايي مثل چين، فرانسه، ژاپن و اندونزي، فرايند توليد برنامه درسي به صورت متمركز است و در برخي ديگر از كشورها مثل امريكا، استراليا و نيوزيلند، برنامه‌ها از سطح تمركز كم‌تري برخوردار است و سياست‌گذاران، صرفاً به تدوين خط مشي‌ها و چارچوب‌ها در سطح ملي مي‌پردازند. در اين كشورها، ايالت‌ها اختيار دارند، متناسب با نيازها و ضرورت‌ها ـ با حفظ استانداردهاي ملي و رعايت چارچوب‌ها ـ به تدوين برنامه‌هاي درسي، در سطح محلي، مبادرت كنند.

قابل ذكر است، در بعضي از كشورهايي كه نظام برنامه‌ريزي درسي متمركزي دارند، بنا به ضرورت، در برنامه‌هاي درسي، درصدي انعطاف پيش‌بيني شده است و مقامات محلي، مدارس و يا معلمان اجازه دارند، مطابق با نيازها و ضرورت‌هاي محلي و يا نياز يادگيرندگان، به تهيه‌ي محتوا بپردازند[۹]. ميزان اين اختيار، بيش از هر چيز، تحت تأثير توانمندي و مهارت‌هاي حرفه‌اي معلمان است.

مشاركت اقشار درگير در تدوين برنامه‌ي درسي

مشاركت در امر تدوين برنامه‌هاي درسي، برحسب نوع نظام آموزشي و ميزان تمركز و عدم تمركز، در كشورهاي مختلف با يكديگر متفاوت است. اين مشاركت، اشكال و سطوح مختلفي دارد؛ استفاده از شوراي متخصصان[۱۰] در امر تدوين برنامه به صورت مستقيم، استفاده از نظرات معلمان به صورت سازمان يافته و دريافت مشورت از والدين و جامعه‌ي محلي[۱۱]، هيأت‌هاي علمي دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالي[۱۲]، و مشاوران خارجي[۱۳]، جلوه‌هايي از همين مشاركت است. درگير شدن نمايندگان صنعت و بازرگاني و ارائه‌ي مشاوره درباره برنامه درسي، به خصوص در زمينه‌ي آموزش‌هاي فني‌وحرفه‌اي در كشورهاي صنعتي و توسعه يافته، يك ضرورت به حساب مي‌آيد. در بعضي از كشورها، مشورت با شركاي آموزش‌وپرورش، براساس قانون، الزامي است[۱٤]. هدف اين مشورت و نيز روش‌هاي به‌كار گرفته شده، از كشوري به كشور ديگر، متفاوت است.

مي‌توان بعضي از روش‌هاي مشاركت را اين‌گونه برشمرد: ملاقات‌هاي حضوري، برگزاري سمينارها، كارگاه‌هاي آموزشي، گردهمايي‌هاي عمومي، ارسال پرسش‌نامه به مدارس، تحقيق و اجراي آزمايشي (مدارس تجربي[۱۵]) پيش‌نويس آماده شده، و استفاده از اينترنت[۱٦].

رشد معلم، شماره ۲ ـ تحولات برنامه‌هاي درسي در سايرکشورها ـ ن ۲ ـ ۱۳۸۵/۵/۱ ـ اليکايي

وحدت و تنوع فرهنگي در برنامه‌ي درسي ملي

برنامه درسي ملي در تمامي کشورها با هدف حفظ و تقويت هويت و وحدت ملي تدوين مي‌شود. در اين رابطه، کشورهايي[۱۷] که وحدت فرهنگي و قومي دارند، از طريق تدوين يك برنامه‌ي درسي مشترك براي تمامي گروه‌ها و اقشار اجتماعي، به درك و تقويت وحدت ملي کمك مي‌کنند. اما در کشورهايي[۱۸] که تنوع قومي و فرهنگي در نظام سياسي آن‌ها پذيرفته شده است، مسأله‌ي وحدت ملي، در کنار حفظ تفاوت‌هاي فرهنگي و قومي، در برنامه درسي ملي، مورد تأکيد قرار مي‌گيرد.

کودکان استثنايي در برنامه‌ي درسي ملي

معمولاً در برنامه درسي ملي، سياست‌هايي براي حمايت از دانش‌آموزان داراي نيازهاي ويژه، ارائه مي‌شود. در حال حاضر، اکثريت قريب به اتفاق کشورها، تلاش مي‌کنند تا از طريق ايجاد مدارس خاص و ارائه‌ي خدمات حمايتي، امکان پيوستن اين گروه از دانش‌آموزان را به تعليم و تربيت اصلي فراهم کنند. علاوه بر اين، در بعضي از کشورها[۱۹]، برنامه‌هاي درسي خاصي براي دانش‌آموزان مستعد تدارك ديده مي‌شود و يا دولت، با ارائه‌ي برنامه‌هاي ويژه، امکان بهره‌گيري و دسترسي بيش‌تر اقشار محروم جامعه را به آموزش‌هاي رسمي فراهم مي‌کند.

ساختار برنامه درسي در دوره‌ي ابتدايي و متوسطه

دوره‌ي ابتدايي

ساختار برنامه درسي دوره ابتدايي در کشورهاي مختلف، اين موضوعات را شامل مي‌شود: زبان ملي و زبان‌هاي محلي، زبان خارجي[۲۰]، علوم، فناوري، رياضيات، مطالعات اجتماعي، دروس انساني (اخلاق، مذهب، ارزش‌ها) آموزش حرفه‌اي، هنرهاي خلاقه و نمايشي، بهداشت و تربيت بدني. بررسي برنامه درسي دوره‌ي ابتدايي، نشان مي‌دهد که اين برنامه در کشورهاي مختلف، از نظر زمان اختصاص يافته به هر يك از موضوعات فوق و نيز ماهيت محتوا، متفاوت است. وجه مشترك همه‌ي کشورها در اين دوره، توجه به آموزش خواندن، نوشتن و حساب کردن است. زبان ملي و رياضيات، به عنوان درس مشترك، در برنامه درسي همه‌ي کشورها ارائه مي‌شود.

دوره‌ي متوسطه

موضوعات درسي ارائه شده در دوره‌ي متوسطه، اين‌ها هستند: زبان ملي، زبان محلي يا منطقه‌اي، زبان‌هاي خارجي، علوم، فناوري، رياضيات، مطالعات اجتماعي، دروس انساني، هنرهاي خلاقه و نمايشي، بهداشت و تربيت بدني.

در دوره اول متوسطه، اکثر کشورها درس زبان خارجي را ارائه مي‌دهند. درس زبان ملي و رياضيات نيز جزء دروس مشترك تمام کشورها در اين سطح است.

در دوره دوم متوسطه، دروس ارائه شده، بيش‌تر جنبه تخصصي دارد. در اين دوره، امکان انتخاب از بين دروس ارائه شده، براي دانش‌آموزان، بيش‌تر فراهم مي‌شود.

در مورد افزايش و تنوع دروس اختياري و تلفيق آموزش‌هاي فني‌وحرفه‌اي با آموزش‌هاي عمومي، روند رو به افزايشي در برنامه درسي کشورهاي مختلف مشاهده مي‌شود.

علاوه بر موارد فوق، کشورها به آموزش‌هاي زيست محيطي و نيز آموزش ارزش‌ها توجه مي‌کنند و مي‌کوشند تا اين مباحث را، به صورت تلفيقي، در برنامه درسي بگنجانند.

رشد معلم، شماره ۲ ـ تحولات برنامه‌هاي درسي در سايرکشورها ـ ن ۲ ـ ۱۳۸۵/۵/۱ ـ اليکايي

در برخي از کشورها نيز درس‌هايي مثل آموزش ارزش‌ها، آموزش براي دنياي کار، علوم و فناوري، فناوري اطلاعات و ارتباطات، آموزش بهداشت و آموزش محيط زيست، به عنوان دروس مستقل، در برنامه درسي گنجانده شده است.

اجراي برنامه درسي

اجراي مؤثر برنامه درسي، به عوامل متعددي بستگي دارد که مي‌توان به پاره‌اي از آن‌ها، مثل مواد و منابع آموزشي، و مهارت‌هاي حرفه‌اي معلمان و مديران اشاره کرد. کشورهاي مختلف بر اين نکته تأکيد دارند که بهترين برنامه‌ها، در صورتي که شرايط اجرايي خوبي براي آن‌ها تدارک ديده نشده باشد، در اجرا عقيم خواهند ماند. براي اجراي مطلوب برنامه درسي، بايد به برنامه‌ريزي در زمينه‌هاي زير پرداخت:

ـ رشد حرفه‌اي معلمان؛

ـ حمايت‌هاي جامعه محلي؛

ـ سنجش عملکرد در سطح مدرسه و در سطح ملي.

زيرنويس

۱ـ به نقل از پاريز، ۲۰۰۰.

۲ـ دفتر برنامه‌ريزي و تأليف کتب درسي، براساس مصوبه‌ي برنامه توسعه سوم و چهارم، وظيفه‌ي تدوين برنامه درسي ملي را برعهده دارد. مسؤوليت تدوين برنامه درسي ملي، برعهده‌ي جناب آقاي ذوعلم، مدير کل دفتر برنامه‌ريزي و تأليف کتب درسي، مي‌باشد.

۳ـ فيليپين (کارگاه آموزشي با حضور کارشناساني از کشور فيليپين).

٤ـ مالزي و اندونزي (برنامه درسي ملي).

۵ـ فيليپين (کارگاه آموزشي با حضور کارشناساني از کشور فيليپين).

٦ـ ويتنام (مؤسسه ملي تحقيقات آموزشي).

۷ـ مالزي، چين، هند، ژاپن، نيوزلند.

۸ـ ژاپن (کارگاه برنامه درسي ملي با حضور کارشناساني از کشور ژاپن).

۹ـ اين انعطاف، در برنامه درسي کشور اندونزي ۲۰٪، در ويتنام ۱۵٪ و در لائوس ۱۰٪ است. (بررسي تطبيقي برنامه درسي مدارس در کشورهاي جهان).

۱۰ـ کشور ژاپن (کارگاه آموزشي برنامه درسي ملي با حضور متخصصان برنامه درسي از کشور ژاپن).

۱۱ـ استراليا و نيوزيلند (کارگاه آموزشي برنامه درسي ملي با حضور متخصصان برنامه درسي از کشور استراليا).

۱۲ـ مالزي (برنامه درسي ملي مالزي).

۱۳ـ ويتنام (بررسي تطبيقي برنامه درسي مدارس در کشورهاي جهان).

۱٤ـ نيوزيلند.

۱۵ـ في جي.

۱٦ـ استراليا، ژاپن، امريکا.

۱۷ـ ژاپن، کره.

۱۸ـ استراليا، هند. نيوزيلند و اندونزي.

۱۹ـ استراليا، چين، آلمان، اندونزي، فيليپين، آمريکا.

۲۰ـ در بعضي از کشورها، اختياري و در برخي اجباري است و در تعداد ديگري از کشورها، زبان خارجي در دوره ابتدايي ارائه نمي‌شود.

منابع

ـ برنامه درسي کشورهاي انگلستان، هند، نيوزيلند، مالزي، استراليا، و فيليپين.

رشد معلم، شماره ۲ ـ تحولات برنامه‌هاي درسي در سايرکشورها ـ ن ۲ ـ ۱۳۸۵/۵/۱ ـ اليکايي

ـ نظام‌هاي آموزشي کشورهاي جهان، دبيرخانه شوراي عالي انقلاب فرهنگي، اداره کل روابط عمومي و اطلاع‌رساني، انتشارات شريف ۱۳۸٤.
ـ علوم تربيتي به قلم جمعي از مؤلفان، به مناسبت نکوداشت محقق فرهيخته استاد دکتر علي محمد کاردان، انتشارات سمت ۱۳۸٤.
ـ بررسي تطبيقي برنامه درسي مدارس در کشورهاي جهان (توکيو: مؤسسه ملي تحقيقات آموزشي ۱۹۹۹)، مرکز منابع دفتر برنامه‌ريزي و تأليف کتب درسي.
ـ محتواي کارگاه آموزشي برنامه درسي ملي با حضور کارشناساني از کشور ژاپن، دفتر برنامه‌ريزي و تأليف کتب درسي ۱۳۸۲.
ـ محتواي کارگاه آموزشي برنامه درسي ملي با حضور کارشناساني از کشور انگليس، دفتر برنامه‌ريزي و تأليف کتب درسي ۱۳۸۳.
ـ محتواي کارگاه آموزشي برنامه درسي ملي با حضور کارشناساني از کشور استراليا، دفتر برنامه‌ريزي و تأليف کتب درسي ۱۳۸٤.
ـ محتواي کارگاه آموزشي با حضور کارشناساني از کشور فيليپين، دفتر برنامه‌ريزي و تأليف کتب درسي ۱۳۸٤.
- International Handbook of Research on Curriculum, Pinar (ed) (2000)
- Handbook of curriculum evaluation, Arieh Lewy, International Institute for Educational Planning (1997).